

Bartłomiej Błaszkwicz
Uniwersytet Warszawski

UPADEK ARTURA J.R.R. TOLKIENA
W KONTEKŚCIE FORMULICZNEJ
TRADYCJI ŚREDNIOANGIELSKIEJ
ARTURIAŃSKIEJ POEZJI ALITERACYJNEJ

I. Kontekst historyczny

Celem poniższego wywodu jest przedstawienie formalnego, poetyckiego kontekstu dla poematu J.R.R. Tolkiena *Upadek Artura*. Utwór ten jest wczesnym i niedokończonym poetyckim tekstem Tolkiena, powstałym najprawdopodobniej na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych minionego stulecia, a opublikowanym po raz pierwszy w roku 2013. *Upadek Artura* stanowi pierwsze, próbne podejście pisarza do stworzenia zakrojonego na większą skalę tekstu epickiego. Został on porzucony w dość wczesnych stadiach kompozycji na rzecz prozatorskiej twórczości, rozwiniętej w obrębie wtórnego świata Śródziemia i obejmującej, klasyczne dziś, tolkienowskie dzieła z gatunku heroicznego fantastyki.

Pomimo relatywnie niewielkiego znaczenia utworu w tolkienowskim kanonie, *Upadek Artura* stanowi rzadki przykład kontynuacji arturiańskiej tradycji we współczesnej poezji. Ponadto autor odwołuje się tutaj bezpośrednio do średniowiecznej poetyckiej tradycji, stojącej za jednym z głównych gatunków literackich epoki – romanses rycerskim. Podczas gdy Al-

fred Lord Tennyson odczytuje tradycję arturiańską przez pryzmat poetyki i tradycji metrycznej Szekspira, Tolkien stara się odtworzyć tradycję aliteracyjnej kompozycji poetyckiej, która dominowała w literaturze okresu staroangielskiego oraz stanowiła bezpośrednią tradycję dla twórców poezji aliteracyjnej okresu średnioangielskiego, szczególnie podczas powrotu tradycji aliteracyjnej w XIV w., czyli w czasach renesansu aliteracji (*Alliterative Revival*).

Angielska tradycja aliteracyjna była na przestrzeni całego okresu średniowiecza ściśle związana z kulturą ustną oraz formułiczną techniką kompozycji poetyckiej. Ponieważ, jak wiadomo, na przestrzeni około tysiąca lat określanej zwykle jako epoka średniowieczna, cywilizacja europejska przebyła pełną drogę od kultury praktycznie całkowicie ustnej do kultury w przeważającej części piśmiennej, również angielska tradycja kompozycji oralno-formułicznej zmieniała się znacząco w ciągu tego okresu. W okresie staroangielskim, czyli od IV–V w. do roku 1066, poezja aliteracyjna dominowała niepodzielnie jako wyłączna forma kompozycji poetyckiej. Na początku tego okresu procesy kompozycji, (ewentualnej) transmisji, wykonania (*oral performance*), przekazywania powstałego tekstu ustnego i wreszcie odbioru odbywał się całkowicie w środowisku kultury ustnej. W jego drugiej połowie zachowane manuskrypty zawierają spisane utwory powstałe w oparciu o techniki formułicznej kompozycji ustnej, analogiczne w tym aspekcie z pieśniami słowiańskich guslarów. Schemat kompozycji formułicznej przedstawia się tutaj następująco: każdy wers zawiera cztery akcentowane sylaby powiązane aliteracją i przedzielone emfaticzną cezurą. Dzieli ona linijkę na pół, odzwierciedlając tym samym fakt, że składa się ona z dwóch formuł ustnych, zwanych tutaj *kenningami*, które stanowią konstrukcję syntaktyczną w wysokim, poetyckim rejestrze leksykalnym, zawierającą dwa z aliterowanych akcentów¹.

¹ Wywód opiera się tu na studiach: CABLE 1974; KALUZA 1911; MCCULLY, ANDERSON 1996; SMITH 1923.

Na początku okresu średnioangielskiego, czyli od XI do XII w., poezja aliteracyjna schodzi do podziemia na pierwsze dwa stulecia pod naporem bardziej piśmiennej w swoim charakterze tradycji poezji rymowanej, przywiezionej przez normandzkich najeźdźców. Powracając w wieku czternastym, poezja aliteracyjna funkcjonuje już w innym, daleko bardziej piśmiennym środowisku kulturowym i jest, podobnie jak poezja rymowana tego okresu, komponowana i częściowo przekazywana w sposób piśmienny, zachowując ustne stadium recepcji oraz pewne techniki kompozycji ustnej podczas wykonania². Zmienia się również struktura wersu: mamy teraz do czynienia z aliteracją i wysokim rejestrem leksykalnym w pierwszych trzech akcentach, podczas gdy ostatni akcent zawiera słownictwo potoczne.

Jak łatwo się domyślić, taki model wersyfikacyjny powoduje pojawienie się różnych rodzajów formuł, z których niektóre oparte są na formułicznych kolokacjach leksykalnych, a niektóre funkcjonują w oparciu o paralelizm syntaktyczny. Charakter formułicznej systemowości w poezji aliteracyjnej tego okresu ma swoje korzenie w odległej już na tym etapie tradycji ustnej, a w bezpośrednim kontekście epoki średnioangielskiej systematyczne stosowanie formuł ma związek z praktyką budowania struktur mnemoniczych dla katalogowania informacji i jej systematycznego użycia. Rozwinęła się ona w okresie wysokiego średniowiecza, kiedy kultura europejska stała niejako w pół drogi pomiędzy tradycjami kultury ustnej i piśmiennej³.

² Niniejszy wywód opiera się tu na następujących studiach: AMODIO 1994, 1–28; AMODIO 2004, 1–129; BAUGH 1959, 418–454; BÄUML 1985, 29–42; BRADBURY 1994, 29–69; CLANCHY 1979: *passim*; DUGGAN 1976, 265–288; HARTLE 1999: *passim*; LAWRENCE 1966, 166–183; LINDAHL 1995, 59–75; OAKDEN 1968, 195–403; QUINN, HALL 1982, 1–9; VITZ 1999, 3–85.

³ Niezrównanym źródłem informacji na ten temat jest publikacja CARRUTHERS 1992, zwłaszcza 80–155.

II. Tradycja średniowieczna – aliteracyjny *Morte Arthure*

Aby zilustrować sposób, w jaki tolkienowski *Upadek Artura* wykorzystuje tradycję kompozycji formułicznej, porównamy go z najbardziej kompatybilnym tekstem średnioangielskim – z aliteracyjnym poematem *Morte Arthure* pochodzącym z ok. 1400 roku. Mamy tutaj do czynienia z tekstem powstałym w decydującej mierze w oparciu o tradycję kompozycji formułicznej, a treścią poematu jest ten sam segment arturiańskiej historii, czyli wydarzenia prowadzące do śmierci mitycznego władcy i upadku jego królestwa⁴. Pomimo relatywnej zbieżności tematycznej oba teksty nie są związane w żaden diachroniczny sposób – Tolkien tworzy tu własną wersję historii, w której tradycyjne motywy adaptowane są do indywidualnych potrzeb nowej wersji i nie mamy tu do czynienia z adaptacją ani samego *Morte Arthure*, ani żadnego innego konkretnego tekstu literackiego ze średniowiecza.

Pozwala to zestawić utwór Tolkiena z inną, autonomiczną wersją analogicznej historii napisaną tą samą formą wiersza w epoce, kiedy jej powiązania z żywą tradycją ustną były jeszcze na tyle silne, że determinowały one ogólny kształt całego utworu zarówno pod względem metryki, jak i prozodii oraz poetyki. System formułicznej dystrybucji jest w *Morte Arthure* zdeterminowany przez kilkanaście aliteracyjnych zbiorów formułicznych (*formulaic clusters*), które zawierają kompletny zestaw słownictwa z wysokiego rejestru językowego, aliterującego się na konkretnej pierwszej spółgłosce akcentowanej sylaby. W oparciu o takie aliteracyjne zbiory tworzą się w wierszu paralelne konstrukcje syntaktyczne, które obejmują całą liniijkę, przy czym druga jej połowa, przypadająca po cezurze, charakteryzuje się daleko mniejszą syntaktyczną elastycznością i stanowi w większości przypadków okolicznikowe dopełnienie bardziej znaczeniowo istotnej części pierwszej.

⁴ Na temat związków poematu z kulturą oralną *vide*: FINLAYSON 1963, 372–393; JOHNSON 1978, 255–261.

Można powyższy system zilustrować przykładowym zbiorem wersów, skomponowanych za pomocą zbioru aliteracyjnego [r]:

Of the **real renkes** of the **Round** Table;
 Then **rested** that **real** and held the **Round** Table;
 Thus on **real array** he held his **Round** Table;
 That thou be **redy** at **Rome** with all thy **Round** Table;
 Of the **richest renkes** of the **Round** Table;
Richly on the **right** hand at the **Round** Table;
 With **reverence** and **riot** of all his **Round** Table;
 By the **river** of **Rhone** hold my **Round** Table;
 With a **real rout** of the **Round** Table;
Rewles before the **rich** of the **Round** Table;
Arrested of the **richest** of the **Round** Table;
Over-ridden with **renkes** of the **Round** Table;
 His **rich retinues** here, all of the **Round** Table;
 The **array** and the **realtees** of the **Round** Table;
 Think on **rich renown** of the **Round** Table;
 Then **relies** the **renkes** of the **Round** Table;
 The riotous men and the **rich** of the **Round** Table;
 With **renkes renowned** of the **Round** Table;
 Then the **Romanes** and the **renkes** of the **Round** Table;
 To **rescue** the rich men of the **Round** Table;
 Then **releves** the **renkes** of the **Round** Table;

Związki semantyczne, jakie budują się pomiędzy poszczególnymi słowami, zawierającymi akcentowane sylaby, pozwalają również tworzyć dłuższe fragmenty narracji oparte na rozszerzonych grupach wersów powstałych na bazie jednego formuicznego zbioru aliteracyjnego. Można to zaobserwować w następujących przykładach:

1.
 The **renk** so **real** that **rewles** us all,
 The **riotous** men and the **rich** of the **Round** Table;
 He has **araised** his account and **redde** all his **rolles**,
 For he will give a **reckoning** that **rew** shall after,

That all the **rich** shall **repent** that to **Rome** longes
Ere the **rerage** be **requite** of **rentes** that he claimes.

2.

Regne in my **realtees** and hold my **Round** Table,
With the **rentes** of **Rome**, as me best likes;
Senn **graithe** over the **grete** se with good men of armes
To **revenge** the **Renk** that on the **Rood** died!

3.

Over-ridden with **renkes** of the **Round** Table.
In the **raike** of the **furth** they **righten** their **brenyes**
That ran all on **red** blood **redyly** all over;
They **raght** in the **rere-ward** full **riotous** knightes
For **ransoun** of **red** gold and **real** steedes;
Redyly **relaves** and **restes** their horses,
In **route** to the **rich** king they **rode** all at ones.

Inną cechą, wywodzącą się z zasad oralnej kompozycji poetyckiej, która determinuje charakter *Morte Arthure*, jest obecność paralelizmów syntaktycznych, przenikających granice poszczególnych zbiorów aliteracyjnych. Paralelizmy te polegają na tworzeniu analogicznych struktur w obrębie wersu, opartych na strukturze, gdzie część linijki po cesurze zawiera okolicznikowe dopełnienie, podczas gdy druga akcentowana sylaba pochodzi z niealiterowanego słowa z rejestru niskiego, potocznego. Za przykłady mogą tu posłużyć następujące wersy:

When he these deedes had done, he dubbed his **knightes**;
Appere in his presence with thy pris **knightes**;
Brin Bretain the brode and britten thy **knightes**;
With justices and judges and gentle **knightes**;
He was in Tuskane that time and took of our **knightes**;
And I shall wage to that war of worshipful **knightes**;
To make route into Rome with riotous **knightes**;
And seekes the saintes of Rome by assent of **knightes**;
I summond him solemnly on-seeand his **knightes**;
To meet him in the mountes and martyr his **knightes**;
Drawes in by Danuby and dubbes his **knightes**;

And all my perveance appert for my pris **knighthes**;
 Prikes of the palais with his pris **knighthes**;
 There the grete were gadered with galiard **knighthes**;
 Now they wend over the water, these worshipful **knighthes**;
 Through the watches they went, these worshipful **knighthes**;

Jak widać, niski rejestr leksykalny słowa *knyghte*, czyli potocznego synonimu słów *renke* lub *freke*, określa jego pozycję w strukturach syntaktycznych w obrębie każdej linijki. Ma to miejsce również w przypadku „rodzimego” zbioru dla słowa *knyghte* – formulicznego zbioru [k], jak widać na przykładach:

The childer and the chaste men, the chevalrous **knighthes**;
 Then the conquerour kindly comfortes these **knighthes**;
 In colours of clene gold cledde, with his **knighthes**;
 Kaire to your countrees and semble your **knighthes**;
 Now they kaire to the crag, these comlich **knighthes**;
 Kaire out of my kingrik with his kidd **knighthes**;
 Til the conquerour come with his keen **knighthes**;

Zdarzają się jednak odstępstwa od tej zasady w wypadku „rodzimych” zbiorów, jak można zaobserwować w poniższych przykładach, gdzie „niskie” *knighthes* bywa okazjonalnie użyte w „wysokiej”, aliterowanej pozycji:

The cruelest **knighthes** of the kinges chamber;
 With clothes of clere gold for **knighthes** and other;
 At the kinges own borde; two **knighthes** him served;
 With full cruel **knighthes**, so Crist mot me help!
 And there his **knighthes** him kept full clenlich arrayed;
 And **knighthes** of the countree that knowen was rich;
 In what countree they kaire, that **knighthes** might know;
Knighthes and keen men killed the bernese!;
 All the keen men of kemp, **knighthes** and other;

Co ciekawe, „wysokie” *renkes* pojawia się jako czwarty „potoczny akcent” tylko raz w całym tekście.

III. *Upadek Artura* J.R.R. Tolkiena

Powyższy krótki zarys systemu formułicznego, używanego w *Morte Arthure* stanowi najbliższy odpowiednik, względem którego porównywać i opisywać można zasady poetyckiej kompozycji tolkienowskiego *Upadku Artura*. Chociaż w okresie, w którym prof. Tolkien tworzył swój tekst, mediewistyczne studia nad kulturą oralną faktycznie dopiero się rodziły, to jednak świadomość istnienia poetyckich modeli kompozycji ustnej w literaturze średniowiecza była już mocno zakorzeniona wśród największych badaczy tego okresu i sam Tolkien daje wyraz tej świadomości w swych publikacjach na temat literatury staroangielskiej⁵. Nie jest w tym kontekście zaskoczeniem, że próbując stworzyć tekst poetycki w obrębie tradycji literackiej, w której ostatnim istotnym tekstem był właśnie *Morte Arthure* i która nie praktykowana była od wielu stuleci, Tolkien musiał zmierzyć się z problemem stworzenia nowej, niejako „sztucznej” tradycji poetyckiej na potrzeby swojego utworu, podobnie jak John Milton musiał to uczynić, aby napisać swój wtórny epos, czyli *Raj Utracony*.

Pierwszą trudność w odrestaurowaniu tradycji aliteracyjnej poezji w wieku dwudziestym stanowił fakt, że istotnie większość poetyckiego słownictwa z wysokiego rejestru leksykalnego, w oparciu o które komponowano poezję aliteracyjną, uległo zapomnieniu wraz z samą metodą kompozycji i we współczesnym angielskim tylko potoczne ekwiwalenty były Tolkienowi dostępne. Tak zatem słowo określające rycerza pochodzi dziś od *knyghte*, nie od zapominanych już *renke* czy *freke*, a słowo miecz pochodzi od potocznego *sworde*, nie wysokiego *brande*. Tak samo jest w przypadku takich par znaczeniowych jak *holtes/wodes* (lasy), *Drighthen/lorde* (Bóg), *moulde/erthe* (ziemia). Podobnie wiele słów o kluczowym znaczeniu w aliteracyjnych zbiorach i formułicznych kolokacjach przestało

⁵ Za przykład mogą tu posłużyć takie prace, jak *Beowulf: The Monsters and the Critics* czy *Sir Gawain and the Green Knight*.

funkcjonować we współczesnym języku (jak np. *stoure* [bitwa], *doughty* [dzielny], *kaire* [iść], *worship* – w znaczeniu „honor”, itp.). Również mechanizm tworzenia systemów formułicznych nie jest zazwyczaj znany twórcom poezji w kulturze piśmiennej i nie wychodzi naprzeciw przyzwyczajeniom oraz oczekiwaniom większości odbiorców. Sytuacja taka nie pozwalałaby w żadnym stopniu odtworzyć średniowiecznych systemów formułicznej dystrybucji we współczesnym angielskim. Twórcy narracyjnej poezji aliteracyjnej pozostaje starać się uzyskać analogiczny efekt, niejako imitując przy pomocy środków dostępnych w obrębie kultury piśmiennej.

W przypadku *Upadku Artura* możemy od razu zaobserwować brak systemów dystrybucyjnych, które opierałyby się na rozróżnieniu pomiędzy wysokim i niskim rejestrem leksykalnym w korelacji z pozycją danego słowa w obrębie wersu. Widać to najlepiej, jeśli porównamy cytowane wcześniej przykłady linijek ze zbioru aliterowanego na [r] w *Morte Arthure* z kilkoma przykładami wersów z tolkienowskiego poematu:

that had **rent** asunder the **Round** Table.
 at the **Round** Table **regal** feasted,
 among the **Round** Table's **royal** order
 and the **Round** Table **rent** asunder
 in **ruth** for the **rending** of the **Round** Table.
 from the **Round** Table's **royal** order
 of the **Round** Table ere **ruinous** time
 from the **Round** Table **reft** of knighthood.

Możemy tu zaobserwować, że określenie *Round Table* pojawia się we wszystkich możliwych pozycjach w linijce, ponieważ *table* nie jest już potocznym ekwiwalentem słowa *borde*, ale jedynym oczywistym określeniem na „stół” i jako takie nie jest już przypisane do czwartej akcentowanej pozycji, pomimo że autor stara się utrzymać średnioangielski model aliteracyjnego wersu, gdzie tylko trzy pierwsze akcenty aliterują się.

Podobnie nie obserwujemy ograniczeń w dystrybucji słowa *knight* – teraz może pojawiać się w dowolnej pozycji w wersie:

among **knights** peerless ever anew proven
 Nine thousand **knights** draw near the sea;
 of old was the noblest **knight** of Arthur,
 On that knee no more, **knight** in fealty
 now they need would know of **knights** faithful
 to evil adder – that only **knight**
 the **knight** too noble, and the net too strong
knights more noble of renown fairer,
 his noblest **knight** in his need losing.
 never and nowhere **knights** more puissant.

Podobnie w *Upadku Artura* częstym fenomenem jest stosowanie wyrazistej przerzutni, co wykracza poza zasady aliteracyjnej kompozycji, ponieważ formuły ustne w tej tradycji zawierały się zazwyczaj w obrębie półwersu i nie pozwalały na stosowanie podobnych zabiegów stylistycznych:

though in twain we rent **the Round Table's
 freedom and fellowship**, fiercely striving
 In twain was rent **the Round Table's
 freedom** and fellowship with fierce quarrels
 who in courtesy cloaked **a cold mistrust
 of the queen's beauty**.

Różnice te nie oznaczają jednak, że brak jest w tekście Tolkienu odniesień do tradycji kompozycji formułicznej. Widać takie odniesienia, jeśli zestawimy ze sobą fragmenty wprowadzające opisy przyrody w kilku różnych momentach w tekście:

Dawn came dimly. On the dark faces
 of the old mountains eastward staring
 light was kindled. The land shimmered
Dawn came dimly. On the dun beaches
 the foam glimmered faint and ghostly;
 the tide was turning, tempest waning.

Dawn came brightly

with a breeze blowing blithe at morning
cool and keenwingéd. A cry woke him.

Pomimo że podobieństwa nie wynikają z systemowej dystrybucji materiału formulicznego, ale z pryncypiów piśmiennej kompozycji naśladowującej konwencjonalizm poezji ustnej, mamy tu jednakowoż przykład budowania świadomych odniesień do tradycji średniowiecznej. Jeszcze bardziej udaną praktyką stosowaną w *Upadku Artura* jest posługiwanie się skonwencjonalizowanymi kolokacjami, bardzo przypominającymi staroangielskie *kennings*. Najbardziej rozwiniętym przykładem jest budowanie wersów w oparciu o formuliczny przydomek królowej Ginewry:

fair as fay-woman they to fire doomed her;
fair as fay-woman and fell-minded,
fair as fay-woman they to fire doomed her,
as fair and fell as fay-woman
Fear her no longer, **the fay-woman!**

Widzimy tutaj ślady tendencji do usytuowania tworzonych formuł leksykalnych w pierwszej połowie linijki, czyli tak, jak to miało miejsce w tradycji średniowiecznej. Bardzo istotne jest również, że możemy w tekście Tolkiena zaobserwować powstawanie semantycznych związków pomiędzy wyrazami pojawiającymi się często obok siebie w formulicznych wyrażeniach (jak to ma miejsce w przypadku formuł staroangielskich: *dōm and deað* czy średnioangielskich: *stoute in stoure, doughty in dede*). Taki związek pojawia się pomiędzy *fair* and *fay-woman*, ale także wtórnie pomiędzy potencjalnie przeciwnymi znaczeniowo *fair* and *fell* (w średnioangielskim znaczeniu „straszny”): ***fair sight and fell***. *Flags were streaming*.

Podobnie dzieje się w innych fragmentach tekstu, gdzie powracające wyrażenie *tide was turning* staje się jak gdyby złącznikiem zbioru formulicznego, tworząc powiązanie pomiędzy

obydwoma słowami zawierającymi akcentowane sylaby. Można to zaobserwować na poniższych przykładach:

Tide was turning. Timbers broken,
 dead men and drowned, a dark jetsam,
the tide was turning, tempest waning.
 Light leapt upward from the long shadow,

i następnie:

Thus the **tides** of time to **turn** backward
 and the **tides** of time **turned** against him.
 The **tides** of chance had **turned** backward
 and the **tides** of time **turn** to her purpose
 beyond the **tides** of time to **return** never.

Kolejnym ciekawym zabiegiem są w *Upadku Artura* próby „uaktualnienia” niektórych formułicznych kolokacji poprzez zastąpienie archaicznych już słów innymi, współczesnymi wyrazami aliterującymi się na taką samą głoskę. Za przykład posłużyć mogą nam słowa składające się onegdaj na aliteracyjny zbiór [h]. W *Morte Arthure* twórca wykorzystuje często semantyczne powiązanie pomiędzy *holtes* i *hore*, co widać na przykładzie wersów takich jak:

Holtes and hore woodes with heslin shawes,
 The holtes and the hore wood and the hard bankes.

W przypadku tolkienowskiego poematu mamy nawiązanie do tego samego zbioru, ale niefunkcjonujące już „wysokie” słowo *holtes* zostaje zastąpione innymi aliterującymi się wyrazami, które pozostały, jak np. *head* czy *hill*:

under hoary hills. In the huge twilight
 their hoary heads hills and mountains.

IV. Podsumowanie

Chociaż większość zabiegów, jakie stosuje Tolkien w *Upadku Artura*, nie prowadzi do stworzenia systemowego modelu formułicznej dystrybucji, to jednak widoczne jest tutaj zrozumienie i wrażliwość autora na te cechy kompozycji ustnej, które stanowiły o jej niegdysiejszej wielkości. Na uznanie zasługuje sama próba przeniesienia niektórych typowych efektów osiągniętych przez poezję oralną na grunt kultury piśmiennej. Z drugiej strony mamy tu też ilustrację, jak bardzo daleko współczesna kultura odeszła od niegdyś praktykowanych form kompozycji ustnej, będących jeszcze w czasach relatywnie niedawnych szeroko rozpowszechnionymi tradycjami literackimi. Widać też wyraźnie, że kompozycja ustna nie może funkcjonować w oparciu o twórczość jednego autora i że może istnieć ona jedynie w obrębie większej wspólnoty kulturowej, mającej stały kontakt i uznanie dla ustnych form funkcjonowania kultury. Inaczej mówiąc, systemowa kompozycja formułiczna może być rozpoznawalną tradycją literacką tylko, jeśli jest ona praktykowana na szeroką skalę w większej społeczności. Domyślać się można, że wszystkie te okoliczności przyczyniły się do porzucenia przez Tolkiena zamysłu stworzenia współczesnej wersji eposu o królu Arturze. Pozostawia to tekst *Upadku Artura* unikalnym przykładem współczesnego hołdu złożonego średnio-wiecznej tradycji aliteracyjnej i całemu dziedzictwu tej epoki.

BIBLIOGRAFIA

AMODIO 1994: M. Amodio, *Introduction: Oral Poetics in Post-Conquest England*, [w:] *idem* (ed.), *Oral Poetics in Middle English Poetry*. New York–London 1994, ss. 1–28.

AMODIO 2004: M. Amodio, *Writing the Oral Tradition. Oral Poetics and Literate Culture in Medieval England*, Notre Dame, Indiana 2004.

BAUGH 1959: A.C. Baugh, *Improvisation in Middle English Romance*, "Proceedings of the American Philosophical Society" 103 (1959), ss. 418–454.

BÄUML 1985: F.H. Bäuml, *The Theory of Oral-Formulaic Composition and the Written Medieval Text*, [w:] J.M. Foley (ed.), *Comparative Research on Oral Traditions: A Memorial for Milman Parry*, Columbus, Ohio 1985, ss. 29–42.

BENSON 1994: L. Benson (ed.), [w:] *King Arthur's Death: The Middle English Stanzaic Morte Arthur and Alliterative Morte Arthure*, Kalamazoo, Michigan 1994.

BRADBURY 1994: N. Mason Bradbury, *Literacy, Orality and the Poetics of Middle English Romance*, [w:] M. Amodio (ed.), *Oral Poetics in Middle English Poetry*, New York–London 1994, ss. 29–69.

CABLE 1974: T. Cable, *Meter and Melody of Beowulf*, Urbana–Chicago–London 1974.

CARRUTHERS 1992: M. Carruthers, *The Book of Memory*, Cambridge 1992.

CLANCHY 1979: M.T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066–1307*, Cambridge 1979.

DUGGAN 1976: H.N. Duggan, *The Role of the Formulas in the Dissemination of a Middle English Romance*, „Studies in Bibliography” 28 (1976), ss. 265–288.

FINLAYSON 1963: J. Finlayson, *Formulaic Technique in Morte Arthure*, „Anglia” 81 (1963), ss. 372–393.

FOLEY 1985: J.M. Foley (ed.), *Comparative Research on Oral Traditions: A Memorial for Milman Parry*, Columbus, Ohio 1985.

FOWLER 1966: R. Fowler (ed.), *Essays on Style and Language: Linguistic and Critical Approaches to Literary Style*, London 1966.

HARTLE 1999: P. Hartle, *Hunting the Letter. Middle English Alliterative Verse and the Formulaic Theory*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1999.

JOHNSON 1978: J.D. Johnson, *Formulaic Thrift in the Alliterative Morte Arthure*, „Medium Aevum” 47, 1978, ss. 255–261.

KALUZA 1911: M. Kaluza, *A Short History of English Versification. From the Earliest Times to the Present Day*, New York 1911.

LAWRENCE 1966: R.R. Lawrence, *The Formulaic Theory and its Application to English Alliterative Poetry*, [w:] R. Fowler (ed.), *Essays on Style and Language: Linguistic and Critical Approaches to Literary Style*, London 1966, ss. 166–183.

LINDAHL 1995: C. Lindahl, *The Oral Undertones of Late Medieval Romance*, [w:] W.F.H. Nicolaisen (ed.), *Oral Tradition in the Middle Ages*, Binghamton–New York 1995, ss. 59–75.

MCCULLY, ANDERSON 1996: C.B. McCully, J.J. Anderson, *English Historical Metrics*, Cambridge 1996.

NICOLAISEN 1995: W.F.H. Nicolaisen (ed.), *Oral Tradition in the Middle Ages*, Binghamton–New York 1995.

OAKDEN 1968: J.P. Oakden, *Alliterative Poetry in Middle English. The Dialectal and Metrical Study*, London, 1968.

QUINN, HALL 1982: W.A. Quinn, A.S. Hall, *Jongleur. A Modified Theory of Oral Improvisation and its Effects on the Performance and Transmission of Middle English Romance*, Washington D. C. 1982.

SMITH 1923: E. Smith, *The Principles of English Metre*, London 1923.

TOLKIEN 2013: J.R.R. Tolkien, *The Fall of Arthur*, (ed. C. Tolkien), London 2013.

TOLKIEN 2006: J.R.R. Tolkien, *The Monsters and the Critics and Other Essays*, London 2006.

VITZ 1999: E.B. Vitz, *Orality and Performance in Early French Romance*, Cambridge 1999.

J.R.R. TOLKIEN'S *The FALL OF ARTHUR* IN THE CONTEXT OF
THE MIDDLE-ENGLISH ALLITERATIVE VERSE TRADITION**Abstract**

The article discusses the unfinished alliterative poem by J.R.R. Tolkien entitled *The Fall of Arthur* in the context of the Middle-English alliterative verse tradition. Tolkien's poem is here specifically compared to the alliterative *Morte Arthure*, which constitutes the most compatible example of the literary Arthurian tradition in the English High-Medieval period. The argument concentrates on such aspects of poetic composition as the use of oral-descended parallel syntactic and lexical structures as well as the question of high and low poetic register. As a result of the conducted analysis it becomes possible to account for the emerging contrast between the systematic use of the formulaic material in the medieval poem and the practice of ornamental stylisation adopted in *The Fall of Arthur*, which reflects the literate cultural context of its composition.

Keywords: Tolkien, Arthur, alliteration, orality, formulaic

Słowa kluczowe: Tolkien, Artur, aliteracja, oralność, formulaiczność